

NOTA

CENTENARI DE L'ÉCOLE BIBLIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE FRANÇAISE DE JÉRUSALEM

L'any 1890 es veié marcat per un esdeveniment d'una gran importància en el món bíblic: fou fundada l'«École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem» pel P. Lagrange. Després de cent anys de funcionament i d'aportacions d'incalculable valor, la institució continua dempeus i amb perspectives de futur.

La figura del seu fundador és una figura de talla gegantina i és patrimoni ja de la història i de la història de l'Església. El 7 de març de l'any 1855 naixia a Bourg-en-Bresse, al carrer Bourgmayer número 13, un infant que seria batejat cinc dies després amb el nom d'Albert-Marie-Henri Lagrange. Finalitzada la cerimònia del bateig, va ser portat a l'altar de la Verge negra tot llegint el principi de l'Evangeli de sant Joan... El mes d'octubre de l'any 1879 Lagrange trucava a la porta dels dominicans i començà el seu noviciat a Saint-Maximin, en el Var, al nord de la Sainte-Baume, prenent el nom de Marie-Joseph Lagrange. Els decrets d'expulsió feren que el noviciat hagués de sortir de França i es traslladés a Espanya. El 4 de novembre de 1880 s'instal·là a Salamanca i es lliurà als estudis amb entusiasme. El 22 de setembre de 1883 fou ordenat de diaca i el 22 de desembre de prevere. El 15 de novembre de 1890 obria a Jerusalem l'École Biblique. Dos anys després creava la *Revue Biblique*. En l'any 1900 veié la llum una col·lecció anomenada *Études Bibliques*.

La vida del P. Lagrange fou exemplar pel seu amor al rigor científic, a l'honestedat, i per la seva fidelitat. Fou un home de fe i un home d'Església. Per això, com tants d'altres, es veié provat, incomprès i maltractat. Veié els seus articles deformats per la censura. El papa Pius X personalment va interdir el seu comentari al Gènesi en 1907. Un decret de l'any 1912 el desaprovava i el desautoritzava públicament, i prohibia ensems els seus llibres en els seminaris. La història dels grans homes d'Església es repetia lamentablement. El P. Lagrange no fou mai condemnat formalment, però tampoc no fou mai rehabilitat. S'hauria d'esperar fins a Pius XII amb l'encíclica *Divino Afflante Spiritu* per a un reconeixement del treball del P. Lagrange i de l'École Biblique. Però això era en 1943 i el P. Lagrange havia mort el 10 de març de 1938.

Malgrat tota aquesta marginació i tots els cops que rebé i havia de rebre —més dels que aquí hem apuntat— i tot el sofriment que li comportà, el P. Lagrange prosseguí els seus estudis i el seu treball. En 1913 l'«Académie des Sciences Morales et Politiques» li atorgà un premi, i el P. Lagrange esdevingué membre corresponent de l'«Académie des Inscriptions et Belles-Lettres». Aquesta institució reconegué oficialment l'any 1920 l'École Biblique com a «École Archéologique Française de Jérusalem».

La tomba del P. Lagrange està en el cor de la basílica de Sant Esteve de Jerusalem, església de l'École Biblique. L'epitafi diu: «Aquí reposa el frare Marie Joseph Lagrange, de

l'Orde dels Predicadors, fundador de l'Escola Bíblica de Jerusalem, infatigable intèrpret de la Sagrada Escripura.» Ho fou.

La celebració del centenari ha comprès diversos actes, però potser el més significatiu han estat les Jornades de Lió i París del mes de novembre. El col·loqui de Lió fou emmarcat pel títol: «Naissance de la méthode critique.»

Després d'unes paraules de presentació a càrrec de l'actual director de l'École Jean-Luc Vesco, l'obertura fou feta pel cardenal Albert Décourtray, arquebisbe de Lió, que havia estat alumne de l'École; això li permeté de fer unes evocacions personals de la seva estança allí l'any 1965. Per a ell, l'École és d'entrada Jerusalem i, per donar una idea del seu abast, cità el Sl 137,5: «Si mai m'oblidés de tu, Jerusalem, que se'm paralitzi la mà dreta.» Descrigué el paisatge de Jerusalem amb unes breus pinzellades per mostrar la importància d'estar «in situ» per a l'estudi bíblic, idea que fou subratllada diversament al llarg del col·loqui i que arrenca del mateix P. Lagrange. Com a anècdota curiosa, explicà que no pogué allotjar-se a l'École perquè no hi havia lloc i ho hagué de fer a Santa Anna amb els pares blancs. D'entre els diversos professors que va tractar, destacà el P. Roland de Vaux com a home d'un gran rigor científic i el P. Pierre Benoit, que li ensenyà a llegir l'evangeli. Finalment va glossar la figura del P. Lagrange com a home de fe i home d'Església.

Prengué la paraula el president de la Universitat Lumière-Lyon 2, Michel Cusin, per manifestar que l'École va entrar dins el món de la Universitat en sentit ampli perquè és una escola crítica que considera el text com a text, tot posant en relleu la gosadia que tingué l'École en relacionar-se amb les ciències humanes.

La sessió d'obertura fou closa per Mons. Gérard Defois, rector de la Universitat Catòlica de Lió. Començà per fer notar la importància de la recerca científica i, acte seguit, cità el P. Lagrange en la seva cèlebre sentència: «Déu ha donat amb la Bíblia un treball interminable a la intel·ligència humana.» Centrat ja en la figura del fundador de l'École, féu referència a la seva concepció filosòfica de la unitat de la veritat i la seva concepció teològica de l'alliberament. El P. Lagrange fou —digué— un home plenament i rigorosament crític i un home plenament i rigorosament cristià. El seu lema podria haver-se formulat així: cercar creient i creure cercant. Aquest lema del fundador és extensiu a l'École Biblique, que al seu torn l'ha brindat a professors, alumnes i seguidors. L'École, davant el món científic podria signar aquesta divisa: creure sense destruir i creure sense ignorar.

Així començà el col·loqui de Lió. Les ponències foren moltes i en alguns moments fins i tot simultànies. Seran publicades en un volum a finals de l'any 1991. Donada l'amplitud dels temes tractats i el nombre tan elevat de ponències, es fa difícil de fer-ne una ressenya, fins i tot de les que, amb criteri subjectiu, es poden considerar més interessants. Tractarem, doncs, d'oferir un tast no pas de totes sinó tan sols d'algunes a tall de mostra, tot esperant el volum promès.

La primera sessió duia el títol de «Naissance de l'esprit critique dans l'histoire de l'exégèse.»

El primer expositor fou François Laplanche, que presentà una panoràmica d'Erasme a Spinoza. Partí d'una reivindicació: cal tenir present Galileu, ja que fou un «exegeta». Tot seguit es fixà en el procés de restauració del text bíblic, procés que es troba inserit en un gran moment científic on abunden els moviments de recerca. El procés començà per col·leccionar les variants, establir les versions antigues, formar famílies de manuscrits... Un segon punt fou la història de la redacció, la qüestió de l'autenticitat de l'autor que plantejava a la vegada l'autoritat de l'escribit: l'autor del Pentateuc era tradicionalment Moisès, però si no és Moisès, hi ha un frau i l'Escriptura perd la seva autoritat. I des d'un altre angle també es contemplà l'autoritat del text: ve de Déu o dels homes? La introducció de l'astrologia, el progrés de la ciència, posà en qüestió el sentit literal de l'Escriptura. Fou una època amb dos moments: un primer moment altament apologètic i un segon moment molt més calmat, on els problemes se situen: la Bíblia manifesta la concepció cosmològica del

seu temps; cal admetre que la inspiració ha admès la cosmologia... Déu s'acomodà. Un altre element que féu acte d'aparició fou la teologia política, que postulava que el poder ha de sostenir la veritable religió. Els textos bíblics foren utilitzats per a sostenir posicions contràries. Pel que fa a la qüestió de la inspiració, s'establí una mena de distinció entre la inspiració forta (els profetes) i la inspiració dolça (els altres escriptors que tenen el ple ús de les seves facultats). I pel que fa a les regles de la interpretació, encara que no havia perdut vigència la interpretació mística, començà a obrir-se pas la filologia, l'etimologia, la comparació històrica...; els catòlics insistien en el sentit literal de l'Escriptura i en la patristica, mentre que els protestants ho feien en l'analogia fidei.

Jean-Robert Armogathe parlà dels estudis bíblics en el s. XVIII. S'obre pas amb fermesa la consciència que és indispensable conèixer les llengües antigues: comprendre els mots i la sintaxi, el sentit literal i el sentit de la lletra. El sentit volgut per l'Esperit Sant no s'acaba en el sentit de la lletra: cal veure també el sentit retòric. Tres personatges clau en la discussió sobre els miracles: per a Reimarus els miracles són superxeries; per a Paulus són fets naturals; segons Strauss no hi ha miracles. Després Armogathe féu un repàs de les postures sobre les profecies, el sentit al·legòric, l'afany il·lustratiu que porta a una erudició extrema per intentar explicar episodis com el de la figuera maleïda per no tenir fruits en l'època en què les figueres no donen fruit: es tractaria d'una espècie peculiar de figueres pròpies de Palestina que donen fruits sense ser pròpiament l'època normal de les figues. En el fons, l'ortodòxia volia mantenir el sentit literal.

Cristoph Theobald dissertà sobre el P. Lagrange i el Modernisme, tot i que, com els seus predecessors en l'ús de la paraula, dissentí del títol donat pels organitzadors. La temàtica se centrà en les relacions entre el P. Lagrange i Loisy, relacions de proximitat i de separació progressiva malgrat que sempre Lagrange guardà estima, i la manifestà, per Loisy. El P. Lagrange fou un crític capaç de criticar la crítica, i es malfià de les afirmacions terminants, mantingué la confiança en la tradició cristiana i volgué estudiar el text de la Bíblia sense malmetre la regla de la fe que dona llum.

La segona sessió es titulava «Naissance de l'École Biblique: histoire et positions actuelles.» Bernard Montagnes posà en relleu la importància i les vicissituds del manifest «El mètode històric» en la conferència de Tolosa. Aquell cèlebre manifest fou motiu d'acusació. Montagnes passà revista a la correspondència sobre les conseqüències del manifest, remarcant que els motius pels quals anà a Tolosa a pronunciar un total de sis conferències foren totalment fortuits; en previsió, el P. Lagrange havia volgut sotmetre la lectura del text a l'opinió de teòlegs dominicans. La darrera conferència fou la més conflictiva: la historicitat dels capítols 1-11 del Gènesi. Lagrange se n'anà a Jerusalem satisfet i sense tenir consciència del que podia passar després. Però l'auditori no estava preparat per a rebre aquella informació ni per a fer front als nous suggeriments. El llibre de les sis conferències fou imprès i causà un gran enrenou.

Raimond-J. Tournay, com a director de la *Revue Biblique*, parlà sobre el naixement d'aquesta revista que tant ha contribuït a l'estudi i difusió de les investigacions bíbliques. La intenció del P. Lagrange en fundar-la fou que tot el que pogués ajudar a conèixer la Bíblia tingués cabuda dins la *Revue Biblique*. Lagrange començà per escriure sobre la topografia de Jerusalem i demostrà que el mont Sió actual no és el bíblic; això causà inquietud i esverament entre els jueus ortodoxos. Tournay féu un recorregut pels atzars que ha conegut la revista, assenyalant la dificultat de fer-la sortir a 3.000 quilòmetres de distància. La *Revue Biblique* ha editat en la seva història 72.000 pàgines. És quelcom digne de tenir en compte.

Marcel Sigrist, encara que la seva especialitat és l'assiriologia, tocà el tema de la biblioteca de l'École, ja que en aquests moments n'és el director. La creixença des dels orígens ha estat espectacular. El P. Lagrange va arribar a Jerusalem amb tres llibres: una Bíblia, el breviari i una petita guia de Terra Santa. La biblioteca fou una preocupació constant per a

ell. Avui la biblioteca de l'École compta amb uns 100.000 volums i són més de 400 les revistes que rep periòdicament. A tall d'anècdota, Sigrist explicà que durant la guerra de 1914 els turcs s'emportaren de la biblioteca tots els mapes topogràfics de Palestina; un frare prengué nota amb tota cura dels exemplars incautats. En 1918 foren reclamats i els mapes tornaren a l'École, on es troben avui, portant el segell de la Sublim Porta.

Étienne Nodet presentà el projecte «Antiguitats» de Flavi Josep. L'historiador jueu parafraseja la Bíblia des d'Adam fins a Nehemies, però quina Bíblia? La resposta comuna ha estat: els LXX de Josep, és a dir, una versió grega que ell féu servir, que té diferències amb la versió dels LXX que nosaltres concixem. Nodet pensa que, per al Pentateuc, Flavi Josep traduí de l'hebreu, però d'un text amb trets molt semblants al text del Pentateuc samarità. Josuè presenta contactes amb el llibre de Josuè samarità (encara que només admeten el Pentateuc, tenen unes Cròniques). És clar que Flavi Josep no estimava els samaritans. La proposta de Nodet és que Flavi Josep va traduir d'un text hebreu diferent del Text Masorètic que sembla un text abreujat. Després Nodet examinà la qüestió del famós testimoni de Flavi Josep sobre Crist. Nascut l'any 36, Flavi Josep conegué el cristianisme a Roma. Per a Nodet el testimoni és autèntic, perquè el títol «Xristós» ja no correspon a l'ús, és un anacronisme (?). Flavi Josep hauria tingut coneixement a Roma d'un «credo» entorn dels anys 80-90 que en part hauria pres.

L'arqueòleg Jean-Baptiste Humbert mostrà el seu enginy i el seu desempallegament en plantejar les relacions entre arqueologia, exegesi i història. El privilegi de l'École, seguint les apreciacions de Lagrange, és estar damunt del lloc. Avui s'ha plantejat un gran problema de cronologia i cal que tot sigui revisat. La dificultat està a conjugar l'arqueòleg que treballa sobre el terreny, el biblista que treballa sobre el text i l'historiador que estableix la cronologia. Humbert féu una divertida comparació ben gràfica: en una casa, al pis de dalt de tot hi viu un home que mira la televisió sense so: és l'arqueòleg. Al pis de sota hi viu un home que està davant la televisió on no hi ha imatge sinó solament el so: és el biblista. L'endemà al matí es troben amb el qui viu al primer pis, a l'ascensor, i l'un li explica la reconstrucció de la situació a partir de la imatge imaginant-se el guió, i l'altre li explica l'escena que ha forjat en la seva imaginació a partir del diàleg i el so que ha escoltat. L'home del primer pis assaja de fer-ne una síntesi: és l'historiador.

Les sessions següents presentaren algunes simultaneïtats: mentre una contemplava les relacions entre l'arqueologia i la Bíblia centrant-se en el fenomen dels arameus a l'època reial, una altra contemplava la traducció de la Bíblia a França i la seva situació actual, i una tercera simultània amb la primera que es perllongà tota una jornada versà sobre els problemes actuals de l'exegesi del Nou Testament.

El professor Manfred Weippert, de Heidelberg, presentà el tema dels israelites, arameus i assiris en el nord de la Transjordània. El text bíblic dóna poca informació sobre aquest territori. Jt 5,17 és un text arcaic del s. XI: en aquesta època Gil'ad, Dan i 'Asher no eren del conjunt israelita. Els ammonites eren regits per una monarquia, mentre que Gil'ad era dirigit pels «ancians». Mispeh Gil'ad (cf. Jt 11,29) es troba al sud del Yaboq. Weippert expressà el seu dubte sobre la identificació tradicional de Ra'mot Gil'ad (cf. Js 20,8) i ho situà més a l'est, proposant la localitat de Tel el-Hösn, tot i que aquesta identificació no és nova.

André Lemaire, subratllant el problema de la datació dels textos bíblics que fan referència a la qüestió aramea, insistí que el text bíblic fou copiat i recopiat amb introducció d'errors. Un error que afecta el tema és la confusió entre la «dalet» i la «resh» tant en el paleohebreu, com en l'escriptura de l'època persa, com, evidentment, en l'escriptura de caràcters arameus. Així, davant el text consonàntic 'rm / 'dm, la confusió és molt fàcil i, en canvi, un fa referència a «'Aram» i l'altre a «'Edom». Es tracta, doncs, de saber si la tradició parla d'Edom o d'Aram. El text bíblic sembla situar l'aparició de la monarquia a Edom sota el rei Yoram d'Israel (ca. 849-842 aC). Les dades arqueològiques semblen afirmar que hi ha pocs indicis d'habitació a Edom abans de la segona meitat del s. IX. Entre els molts

exemples que Lemaire posà, anotem simplement a tall de mostra Gn 36,31-39. Segons Lemaire l'onomàstica que se'ns dona semblaria sorprenent si fos d'Edom i més aviat s'orienta cap a l'onomàstica aramea. L'anomenat «Bela^c fill de Be^cor» (v. 32) pot ser considerat com a «Bil^cam fill de Be^cor» (cf. Js 22,5), personatge famós de l'època aramea. El quart rei de la llista, «Hada^d», és una forma hipocorística del déu arameu «Hada^d». La conclusió és que es tracta d'una llista de reis arameus. Cal tenir present, però, que coexisteixen diversos reis arameus, donat que no hi ha dinasties (no són fills de l'anterior) i les localitats són diferents. La toponímia seria del sud de la Síria.

D. Barthélemy, primerament alumne i després professor de l'École i col·laborador en les excavacions de Qumrân, donà una conferència sobre «L'actualitat de la Bíblia en el món d'avui». La seva exposició, clara i metòdica, comprengué quatre punts. Primer: l'actualització permanent i necessària de la Paraula escrita. Déu creà l'home en adreçar-li la Paraula. L'home, aollint la Paraula en la seva llibertat, s'obre a un projecte. L'acolliment és en l'avui de l'home. La memòria dona a l'home la possibilitat de llegir el seu passat i pot albirar el projecte del futur. L'home es concep a partir de la seva història. L'Esperit que inspirà l'Esclitura la fa rellegir al Poble en cada situació històrica per a enfocar el futur i continuar el projecte. Segon: quines són les característiques del món d'avui. Els concilis, normalment, són per a liquidar una crisi; en canvi, el Vaticà II l'engendrà, perquè la idea de Joan XXIII era la d'un «aggiornamento» de l'Església. Hi hagué una reafirmació que l'accés a la fe només pot ser autèntic si s'és lliure. L'Església opta per la llibertat. Per altra banda, l'home antic era hereu d'una pàtria; en canvi, l'home d'avui l'ha d'inventar. Tercer: les conseqüències per a l'actualització de la Paraula. Ahir la Paraula era patrimoni transmès de generació en generació i tenia una gran importància. Avui la praxi d'engatjament cristià té prioritat. Quart: l'aportació de l'École Biblique. Cal una interrogació racional de la Bíblia. Això suposa un distanciament. Accedir a la Bíblia com quelcom lluny de nosaltres a fi de tenir una perspectiva, sobretot per a poder-ne fer una interpretació global. Lagrange es distingí per la seva fe en la raó: que fins i tot els no catòlics poguessin veure la lectura catòlica com a crítica. La tasca de l'École ha estat —seguint el projecte de Lagrange— la formació de formadors. La traducció de la Bíblia de Jerusalem ha estat una gran aportació: fornir un instrument complet.

Jacques Briend afrontà el problema de les reformulacions actuals de la teoria documental. I val a dir que abordà la qüestió amb valentia i claredat; en canvi, no presentà una línia pròpia que obrís camí cap endavant sinó tan sols uns interrogants que qüestionen alguns dels enfocaments recents. Començà per precisar el títol de la seva ponència: «La composició del Pentateuc entre ahir i avui», des de Lagrange per a qui semblava que E era anterior a J, fins a De Vaux, per a qui la teoria de les fonts havia de ser periòdicament revisada. L'estat de la crítica actual: s'ha posat en qüestió el fonament mateix de la teoria de les fonts. Briend, sense anomenar pràcticament els autors —encara que estaven en la ment de tots—, passà revista a algunes de les postures més significatives: les promeses patriarcals serien postexíliques (Gn 12, etc.); el text J seria posterior a dt; E seria una relectura tardana de J; P seria un document, però no quedaria clar si es tractaria d'un conjunt de textos o d'un conjunt de redaccions. Sorgeix la pregunta: la coherència entre Gn 1-11, textos d'Ex i textos de Nm, a qui es deu? Briend féu un apartat d'acords i desacords. La hipòtesi de Wellhausen ha fet ja el seu temps. Cal tenir en compte la importància i el paper de P i la influència de D. L'exegesi actual abusa de la qualificació dt amb risc de caure en un pandeuteronomisme. No es para suficient atenció als textos legislatius. No es contempla el Lv i poc els Nm. Sembla deixar-se de costat el paper de la monarquia pel que fa al recull de les tradicions: de fet, la historiografia es desenvolupa entorn de la institució reial. Finalment, no es pot creure que no hi hagi cap esdeveniment que marqués el Poble abans de l'exili.

De Marguerite Harl, autora de l'edició crítica francesa de la versió dels LXX, cal destacar la seva exposició sobre patrologia. Entrar en aquest camp significa afrontar el problema de traduir una traducció. Els Pares Grecs troben diversitat de citacions en els diversos exemplars dels LXX, en Teodoció, etc. i amb la discussió amb els jueus. Orígenes, de fet, no inaugura el que podríem anomenar una escola crítica, perquè ell buscava només el sentit espiritual. Des del seu punt de vista, la Providència ha donat els LXX als cristians. Si posa en sinopsi els textos grecs és per mostrar un text *complet*. Per a ell, l'hebreu no serveix com a criteri definitiu, sinó solament per als noms propis. Orígenes accepta les formes divergents, les juxtaposa, sense preocupar-se de quina sigui la més autèntica; el conjunt comprèn més matisos i tot es complementa. La regla d'interpretació dels Pares és que tots els textos de la Bíblia parlen de Crist. Una actitud més crítica fou la de Teodor de Mopsuèstia, que cercà l'autenticitat del text i reaccionà contra la traducció literal d'Àquila, tot i que per a ell el recurs a l'hebreu no permetia de fixar el sentit del text.

Altres ponències o conferències, com la de Jean Bottéro, que volgué mostrar la importància del coneixement de l'*Atra-Hasis* de cara a l'exegesi i la comprensió de Gn 1-11, foren, per als biblistes, força irrellevants.

El conjunt, però, del congrés fou bo, interessant i satisfactori. Hi hagué la inauguració de l'exposició «Jérusalem, de la pierre a l'esprit» a la Biblioteca Municipal de Lió - La Part-Dieu, amb una explicació introductòria de l'arqueòleg dominicà Jean-Baptiste Humbert. S'ha editat un llibre catàleg de l'exposició, perfectament il·lustrat i amb les anotacions correctes, que forneixen una documentació excel·lent. L'exposició era dividida en quatre apartats. El primer portava el títol de «Imatges de Jerusalem» i mostrava unes bones fotografies de Jerusalem centre d'atracció dels pelegrins. El segon estava emmarcat sota el títol «Al marge de la Bíblia» i girava entorn de la documentació extrabíblica, mostrant l'amplitud del camp de les inscripcions. El tercer apartat es titulava «La imatge conta la Bíblia» i, partint de la «Bíblia dels pobres», deixava constància de la importància de les il·lustracions dels temes bíblics. L'últim apartat era dedicat a «L'escola de la Bíblia», on la part més important l'ocupaven els instruments aportats per l'École per a l'estudi de la Bíblia, entre els quals destacava, evidentment, la Bíblia de Jerusalem.

Els actes festius culminaren a París.

Només resta felicitar entusiàsticament a l'École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem pel seu primer centenari i desitjar que continuï i augmenti la seva tasca en favor de l'estudi, la comprensió i la difusió de la Bíblia, aquest do de Déu que continua essent un repte per a la intel·ligència de l'home i una crida al seu cor.

Antoni CRUELLS
Passatge Permanyer, 10
08009 BARCELONA